

**DEPARTAMENT DE MÈTODES D' INVESTIGACIÓ
I DIAGNÒSTIC EN EDUCACIÓ**

FACULTAT DE PEDAGOGIA

**Disseny, desenvolupament i avaluació
d'un programa d'educació emocional
en un centre educatiu**

MERITXELL OBIOLS SOLER

Barcelona, 2005

1. Introducció

CONTINGUTS DEL CAPÍTOL 1	
1.1.	Motius personals per a l'elecció del tema
1.2.	Plantejament del problema
1.3.	Objectius
1.4.	Marc general de la investigació

El paper de les emocions en la vida de les persones i en l'educació està esdevenint una qüestió cada cop més rellevant. El descobriment científic de les emocions en l'anomenada Dècada del Cervell (anys noranta) ha impulsat l'estudi de l'activitat emocional i el seu impacte en la salut i la conducta. La neurociència comença a conèixer les bases biològiques de les emocions i la seva relació amb la raó i la conducta humana. Assumptes com la consciència o els sentiments, abans reservats a la filosofia i les arts, són actualment assumpte científic. Amb les modernes tecnologies es pot visualitzar el cervell de persones sanes i malaltes en temps real i estudiar els canvis que provoca la por, la tristesa, la ira o l'amor. Les investigacions han revelat que les emocions influeixen en la salut més del que se suposava.

El concepte d'intel·ligència emocional ha estat una de les grans aportacions de la dècada dels noranta. Hi ha pocs conceptes que darrerament hagin aconseguit tanta difusió i provocat tanta fascinació com la intel·ligència emocional. Aquesta afortunada expressió, creada en els anys 30, la va rescatar de l'obscuritat acadèmica Daniel Goleman l'any 1995, amb la publicació d'un llibre que ha estat traduït a més de trenta idiomes i que ha venut més de quatre milions d'exemplars arreu del món. Amb el seu *best seller*, *Emotional Intelligence* (1995), ha ajudat a divulgar la investigació sobre les emocions i a col·locar-les en el centre mateix de

la conducta humana, l'adaptació social, l'èxit professional i la salut. Avui en dia s'imparteixen cursos d'intel·ligència emocional en molts àmbits i, finalment, ha arribat a les escoles.

Les emocions estan entrant en alguns centres educatius. Professorat, alumnat i famílies busquen un creixement integral de la persona per aconseguir un major benestar. Tanmateix, és comprensible que una part del professorat, en sentir parlar d'educació emocional, adopti una actitud escèptica. La manca de tradició, la novetat de la temàtica i l'èmfasi que l'educació ha posat tradicionalment en la dimensió racional-cognitiva, expliquen aquest desinterès o, fins i tot, recel. Això ens obliga a justificar la necessitat i la importància de l'educació emocional. Entre molts d'altres, podem recordar els següents arguments presentats per Bisquerra (2000) per justificar una major atenció a la dimensió emocional des de l'educació:

1. Molts problemes educatius com el fracàs escolar, problemes de disciplina, consum de drogues, actes de vandalisme, violència, etc., tenen una causa nuclear relacionada amb el descontrol emocional.
2. La manca de regulació emocional per part d'un sector important de l'alumnat pot provocar comportaments inadequats en certes situacions, com ara exàmens, selectivitat, relacions amb els altres, etc.
3. Les relacions entre els membres de la comunitat educativa estan presidides més per la dimensió emocional que no la racional-cognitiva. El fet de desconèixer aquesta realitat ens pot fer prendre decisions inadequades.

L'informe a la UNESCO de la Comissió Internacional sobre Educació per al Segle XXI -*Educació: hi ha un tresor amagat a dins*-, conegut com *Informe Delors*, recull i analitza els reptes que té plantejats l'educació en el nou segle. Delors, president de la Comissió, assenyala quatre pilars per a l'educació del futur (aprendre a fer, aprendre a ser, aprendre a conèixer i aprendre a conviure), dos del quals, *aprendre a ser* i *aprendre a conviure*, estan estretament vinculats a les qüestions esmentades.

Convé fer una anàlisi de la pràctica educativa que ens envolta per adonar-nos de fins a quin punt els processos emocionals són presents en la majoria de les

activitats educatives que adoptem. Malgrat aquesta presència contínua de les emocions en la vida quotidiana, l'ensenyament sistemàtic de tot el que fa referència a les emocions, pràcticament és inexistent. En resum, una anàlisi de la realitat que ens envolta ens permet entreveure unes necessitats emocionals que no estan suficientment ateses. La resposta educativa a aquestes necessitats pot ser l'educació emocional.

Aquest treball exposa els principals arguments teòrics i metodològics que fonamenten la nostra intenció de desenvolupar una recerca sobre el disseny, desenvolupament i avaluació d'un programa d'educació emocional en un centre educatiu.

En aquest sentit, en primer lloc realitzarem la definició global del tema, tot exposant els arguments que justifiquen la necessitat d'una recerca d'aquestes característiques. A continuació, presentarem el marc teòric del projecte, mitjançant el qual s'identifiquen els conceptes principals que defineixen l'educació emocional. Tota aquesta revisió teòrica i conceptual pretén aclarir l'abast del treball. Finalment, exposarem la metodologia emprada, que permetrà identificar la naturalesa de la nostra recerca, a partir de l'exposició de les característiques de l'estudi empíric que durem a terme, a més de l'organització i disseny del procés de recerca.

Des d'aquesta perspectiva, el projecte que desenvoluparem és conseqüència de tot el treball d'exploració i reconeixement que estem realitzant des de fa sis anys sobre l'educació emocional, tant des d'un vessant teòric i conceptual, com metodològic. Aquesta experiència confirma la rellevància i pertinència d'emprendre una tesi doctoral que contribueixi a afavorir els processos d'introducció de programes d'educació emocional en centres educatius.

1.1. Motius personals per a l'elecció del tema

L'origen d'aquesta experiència se situa a l'any 1999 al Col·legi La Salle Bonanova, a Barcelona, on hi treballava com a professora de català a Secundària i Batxillerat i com a tutora de 4t d'ESO. El director del centre en aquell moment, durant les reunions de claustre, ens començà a introduir el concepte d'intel·ligència emocional, concepte que havia irromput amb força en el món empresarial i que començava a introduir-se en altres àmbits. L'educació era un d'ells. Ens justificà la necessitat d'educar la part emocional del nostre alumnat, amb vistes a apropar-nos més a la tan desitjada educació integral.

D'aquesta manera, descobria el tema que, sense ser-ne encara massa conscient, havia estat buscant des de feia dos anys per desenvolupar la tesi, i vaig decidir fer realitat el desig de dedicar el meu temps i els meus esforços a dur a terme una recerca útil i pràctica que facilités la tasca dels qui, com jo, ens dediquem a un món tan complex i fascinant: l'educació.

La claredat d'aquesta decisió em decidí a renunciar, no sense recança, a la tesi anterior que ja tenia inscrita a la Facultat de Filologia, relacionada amb el món de la comunicació, per començar de bell nou els cursos de doctorat, aquesta vegada a la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, dins el programa "Qualitat educativa en un món plural" del Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació. L'objectiu era iniciar una recerca sobre un tema que forma part de la meua vida i del meu quefer diari: l'educació i les emocions.

Honestament i fidel a un criteri de modèstia que considero més apropiat per a un treball d'iniciació al món acadèmic i universitari com és la Tesi Doctoral, vull fer esment del terreny tan fèrtil en el qual la meua recerca ha enfonsat les seves arrels, adobat tant per la creixent obra de reflexió teòrica que s'està generant al voltant del tema, com per l'avanç d'una línia de recerca sobre *Educació emocional* consolidada des de 1997 pel GROU (Grup de Recerca en Orientació

Psicopedagògica) coordinat pel Dr. Rafel Bisquerra, grup de recerca en el qual m'hi vaig començar a implicar per primera vegada l'any 2000.

L'experiència professional que he tingut i tinc l'oportunitat de viure i gaudir des d'aleshores, tant a Primària com a Secundària, m'han anat proporcionant evidències que em permeten argumentar sobre la necessitat de l'educació emocional dels nostres estudiants i em confirmen, tant la validesa d'aquest treball, com la importància de la seva divulgació en el món docent.

La direcció del centre sempre ha demostrat interès per l'educació emocional i ha promogut la sensibilització del professorat vers aquest tema, interès que ha facilitat una actitud receptiva per part del claustre vers la formació en aquest àmbit. Durant el curs 2000-2001 s'acceptà la proposta de desenvolupament progressiu del programa a tot el centre. Aquest projecte està esdevenint una realitat. Per tant, el treball que presentem ha d'emmarcar-se, per una banda, dins aquest projecte de centre, i per l'altra, dins la línia d'investigació del GROU sobre l'educació emocional, formant part d'un projecte més ampli.

1.2. Plantejament del problema

Mitjançant aquest treball ens proposem introduir una innovació educativa i dur a terme la seva avaluació. El problema consisteix a estudiar de quina manera es pot introduir i optimitzar un procés de recerca en educació emocional. Amb aquest propòsit es procedirà al disseny, desenvolupament i avaluació d'un programa d'educació emocional. En aquest procés s'implicarà un grup de professors del Col·legi La Salle Bonanova que hauran de ser formats prèviament i que, paral·lelament a l'aplicació del programa, rebran un recolzament extern i intern en forma de consulta col·laborativa.

En aquest procés ens plantejem els següents interrogants:

1. Com es poden introduir elements d'educació emocional en el currículum de l'educació primària i secundària?
2. Quins materials curriculars poden recolzar la tasca del professorat en educació emocional?
3. Quins instruments d'avaluació i diagnòstic poden utilitzar-se en educació emocional?
4. Com podem avaluar la intervenció educativa en educació emocional, tant pel que fa a la qualitat del procés com al producte?
5. Amb quines estratègies es pot potenciar la institucionalització de la innovació en educació emocional?

1.3. Objectius

L'objectiu nuclear d'aquesta tesi és dissenyar, desenvolupar i avaluar un programa d'educació emocional en un centre educatiu. Per aconseguir aquest objectiu es requereixen una sèrie de condicions (formació del professorat, materials curriculars, instruments de recollida de dades, etc.) que poden considerar-se com a objectius complementaris. Aquests objectius són els següents:

1. Dissenyar un **programa d'educació emocional** per a l'educació primària i secundària del Col·legi La Salle Bonanova.
2. **Formar i implicar el professorat** que vagi a impartir el programa.
3. **Reflexionar sobre la pròpia pràctica docent** a partir del desenvolupament del programa.
4. Possibilitar el **coneixement mutu** entre els alumnes i **millorar el clima d'aula**.
5. Desenvolupar **materials curriculars** per recolzar l'aplicació del programa.
6. Aplicar **instruments d'avaluació i diagnòstic**.
7. **Experimentar el programa** d'educació emocional i **avaluar-lo**.
8. **Institucionalitzar** el programa tot assegurant la seva permanència.

1.4. Marc general de la investigació

El projecte que presentem a continuació s'emmarca dintre de la línia de treball del **GROP** (Grup de Recerca en Orientació Psicopedagògica), fundat l'any 1997 i dirigit pel Dr. Rafel Bisquerra. La línia d'investigació del GROP és l'**educació emocional**, el plantejament general de la qual pot esquematitzar-se en els següents termes:

1. Elaboració d'un marc teòric per a l'educació emocional.
2. Formació del professorat en educació emocional, a fi de possibilitar l'aplicació de programes.
3. Creació de materials curriculars per recolzar la pràctica de l'educació emocional.
4. Creació d'instruments d'avaluació i diagnòstic en educació emocional.
5. Disseny, desenvolupament i avaluació de programes d'educació emocional.
6. Perfilar les estratègies més idònies per a la implementació de programes d'educació emocional en els diversos nivells educatius. Aquestes estratègies poden ser a nivell de centre, però també respecte l'Administració pública i la societat.
7. Institucionalització del canvi per garantir la continuïtat dels programes.
8. Optimització permanent dels programes mitjançant comunitats educatives en xarxa.

Dins d'aquest context, el que s'exposarà en aquest treball serà el projecte de disseny, desenvolupament i avaluació d'un programa seqüencial d'educació emocional a l'educació primària i secundària del Col·legi La Salle Bonanova, a la província de Barcelona. Per a què això sigui possible es necessita la formació del professorat implicat, la selecció i aplicació de materials curriculars i d'instruments de mesura apropiats.

Aquesta experiència tracta de promoure l'educació de les emocions en el nostre alumnat. L'esmentada experiència resulta totalment innovadora dintre de l'àmbit educatiu i, després d'un període de sensibilització i presa de consciència vers el tema per part de la comunitat educativa, en aquests moments es troba en fase de

desenvolupament, potenciant la formació del professorat i l'aplicació del programa amb l'alumnat de primària i secundària. En cursos més concrets, ja podem parlar d'una aplicació sistemàtica, amb la seva corresponent avaluació i seguiment.

Per tant, es tracta d'una tesi que no només posa èmfasi en el desenvolupament, sinó també en la recerca. Tampoc es centra de forma exclusiva en la reflexió teòrica sobre el tema en qüestió, ni es conforma amb l'estudi empíric, sinó que contempla tot el procés de desenvolupament dut a terme durant cinc anys, i que el centre va posar com a requisit per recolzar aquest projecte. Aquest procés ha suposat poder incorporar l'educació emocional dins el Caràcter Propi dels centres La Salle Catalunya, en el Projecte Educatiu de Centre, en el Pla Anual de cada curs acadèmic i en el Pla d'Avaluació Interna 2003-05, a més de tot el procés de formació del professorat, alumnat i famílies.

Aquesta experiència presenta avui en dia una base que podem començar a considerar estable i sòlida, i té una bona perspectiva de futur, ja que s'ha acceptat com una línia pedagògica a consolidar en aquest centre i en els centres que formen part de la mateixa institució a la resta de Catalunya.

El treball de recerca que presentem seguidament és el resultat d'aquesta trajectòria intel·lectual i personal, i està organitzat en correspondència amb la pròpia organització de la investigació. Per tant, en principi es presenten els *conceptes i arguments bàsics* (capítols 2, 3 i 4); i posteriorment *es descriu la metodologia de recerca i s'exposen i discuteixen els resultats de l'estudi empíric* (capítols 5 i 6).